

Estudis culturals

Jaron Rowan

PID_00192804

Els textos i imatges publicats en aquesta obra estan subjectes –llevat que s'indiqui el contrari– a una llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada (BY-NC-ND) v.3.0 Espanya de Creative Commons. Podeu copiar-los, distribuir-los i transmetre'ls públicament sempre que en citeu l'autor i la font (FUOC. Fundació per a la Universitat Oberta de Catalunya), no en feu un ús comercial i no en feu obra derivada. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/legalcode.ca>

Índex

Introducció	5
Objectius	6
1. Precedents dels estudis culturals: Williams, Thompson i Hoggart	7
1.1. Richard Hoggart	7
1.2. Raymond Williams	8
1.3. Edward Palmer Thompson	10
2. Escola de Birmingham	12
2.1. Antonio Gramsci i l'hegemonia	13
2.2. Louis Althusser i la interpel·lació	14
2.3. Representants i aportacions principals de l'Escola de Birmingham	15
2.3.1. Stuart Hall	15
2.3.2. Paul Willis	17
2.3.3. Angela McRobbie	19
2.3.4. Dick Hebdige	21
2.3.5. Paul Gilroy	23
3. Crítiques principals als estudis culturals	24
4. Els estudis culturals en les dècades dels vuitanta i els noranta	26
5. Estudis culturals contemporanis	31
Bibliografia	33

Introducció

A mitjan dècada dels cinquanta del segle XX va sorgir una generació d'historiadors i acadèmics els treballs dels quals diferien en la metodologia i l'enfocament respecte a les visions dels seus coetanis. Autors com Richard Hoggart, Raymond Williams, E. P. Thompson, Stuart Hall o Paddy Whannel, van centrar el seu treball a entendre les relacions entre la societat contemporània i la cultura popular, de manera que van rescatar històries, tradicions i vivències de la **vida cultural de la classe treballadora**.

Aquest interès per motius tradicionalment exclosos de la història en majúscules i una clara filiació amb el pensament marxista van donar lloc a una tendència que posteriorment s'anomenaria **culturalisme**. Aquesta tendència de pensament posa en crisi una versió més mecanicista del marxisme, i es focalitza més a entendre l'anomenada *infraestructura* que la simple estructura econòmica del capital.

D'altra banda, aquesta escola de pensament posava en crisi les idees ja establertes en relació amb la cultura que en el seu moment va popularitzar Matthew Arnold, qui famosament va descriure la cultura com "el millor que s'ha pensat i dit en el món" en el cèlebre volum *Cultura y anarquía* (Arnold, 2010). El culturalisme va trobar suport institucional en l'anomenat *Centre d'Estudis Culturals Contemporanis* de la Universitat de Birmingham, que esdevindria un dels centres més innovadors i interessants del panorama acadèmic de la dècada dels setanta.

Les obres essencials del culturalisme, que s'esmenten a continuació, posarien les bases del que posteriorment s'anomenarien **els estudis culturals**, una disciplina acadèmica molt arrelada en el món anglosaxó que analitzarem detalladament en aquesta unitat.

Obres essencials del culturalisme

- R. Hoggart (1992). *The uses of literacy*. Londres: Penguin Books.
- R. Williams (2001). *Cultura y sociedad*. Madrid: Nueva Visión.
- R. Williams (2003). *La larga revolución*. Madrid: Nueva Visión.
- R. Williams (2002). *The making of the English working class*. Harmondsworth: Penguin Books.
- S. Hall; P. Whannel (eds.) (1964). *The popular arts*. Boston: Beacon Press.

Objectius

1. Conèixer els autors més representatius dels estudis culturals.
2. Comprendre les aportacions clau dels estudis culturals a l'estudi de la relació entre *cultura* i *societat*.
3. Vincular-ho amb altres aproximacions a l'estudi de la cultura, localitzant les semblances i diferències entre aquestes.
4. Obtenir una perspectiva històrica i alhora actual dels estudis culturals.
5. Iniciar-se en l'anàlisi i l'estudi de la cultura popular contemporània.

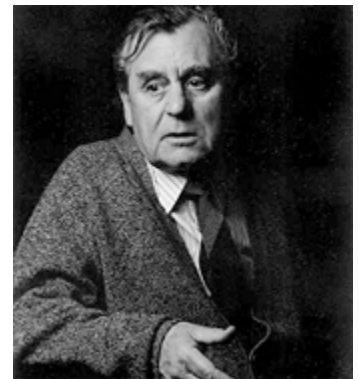
1. Precedents dels estudis culturals: Williams, Thompson i Hoggart

En aquest apartat examinarem el treball de tres dels autors que han establert les bases del culturalisme per a entendre les claus, les idees i les metodologies de treball que proposen. Així, estudiarem el treball de Richard Hoggart, Raymond Williams i E. P. Thompson i les principals contribucions que han dut a terme als estudis de la cultura. Malgrat que aquests tres autors provenen de disciplines acadèmiques diferents, els seus treballs conjugats ens proporcionen una manera molt particular d'entendre el paper de la cultura de la classe treballadora en el desenvolupament social del Regne Unit.

1.1. Richard Hoggart

Hoggart, especialitzat en literatura britànica, va escriure la seva obra més important en part influenciat per les idees del crític cultural nord-americà F. R. Leavis, qui denunciava la **pèrdua d'autenticitat i qualitat** de les obres culturals a causa del creixement dels mitjans de comunicació de massa.

La seva obra més coneguda, *The uses of literacy*, es divideix en dues parts; l'una està dedicada a entendre la cultura i l'educació que va rebre la classe treballadora abans de la dècada dels trenta, i l'altra analitza aquesta realitat a partir de la dècada dels cinquanta. En el llibre analitza revistes populars, premsa escrita, produccions de Hollywood, fulletons i tota la cultura destinada a satisfer les suposades demandes de la classe treballadora.

Richard Hoggart (1918-)

Amb això l'autor volia deixar molt clar que la seva crítica no era a la cultura popular sinó als gustos i els productes que es generaven perquè els consumissin les classes treballadores, el declivi cultural que denunciava que es troba en els continguts dels productes, no en els hàbits de la classe treballadora.

En l'obra de Hoggart destaca l'interès per la **quotidianitat**, pels detalls petits que constitueixen el dia a dia dels treballadors i treballadores. Aquesta capacitat per a fixar-se en els detalls, la minuciositat amb què relata l'esdevenir de la vida de la classe treballadora contribueix a generar un retrat de la realitat sociocultural que pocs historiadors havien sabut dibuixar amb tant d'encert. L'autor denuncia la invasió d'aquests espais de privadesa per part de la cultura que han generat els mitjans de comunicació, que d'una manera gradual destrueixen les estructures de vida de la classe treballadora.

“Les restes del que va ser si més no en part una cultura urbana del poble s’estan destruint; la nova cultura de masses és, en certa manera, menys saludable que la, sovint, cultura primitiva que està reemplaçant.”

Hoggart (1992, pàg. 181)

Amb això veiem una clara **romantització** de la cultura de les classes populars, cosa que sovint se li ha criticat, però també un interès per polititzar les vides de persones que havien viscut al marge de la història oficial. D’aquesta manera, l’autor contraposa els costums, les tradicions i les formes de **produir cultura des de baix** amb els discursos, l’estètica i els continguts culturals produïts pels grans grups, de manera que enfronta aquestes dues realitats i aposta per recuperar, no sense una certa nostàlgia i romanticisme, la “bona cultura” de la classe treballadora.

1.2. Raymond Williams

Per la seva banda, **Raymond Williams**, que sempre defensava una tradició clarament **materialista**, es va interessar per comprendre els vincles que s’estableixen entre la **política**, la **cultura** i la **societat** i, sens dubte, és un pensador clau per a entendre el desenvolupament dels estudis culturals. D’origen humil, Williams va aconseguir tenir una carrera acadèmica i durant molts anys va ser professor en el Departament de Teatre de la Universitat de Cambridge. Un dels passatges més coneguts de l’obra d’aquest autor està dedicat a definir la noció de **cultura**, concretament, en el llibre *Palabras clave*, on escriu el següent:

“Cultura es una de las dos o tres palabras más complicadas de la lengua. Esto es así debido en parte a su intrincado desarrollo histórico en varias lenguas europeas, pero principalmente porque actualmente se usa en importantes conceptos de varias disciplinas intelectuales y en varios e incompatibles sistemas de pensamiento.”

Williams (2003, pàg. 87)

Malgrat això, dedica molt temps a intentar definir el concepte, per a la qual cosa introdueix el que anomena la **definició social de la cultura**, és a dir, la cultura definida a partir dels usos que té. Això inclou tres components (*The analysis of culture*, pàg. 48):

- 1) Una visió antropològica de la cultura.
- 2) La cultura com una forma d’expressió de valors.
- 3) La cultura com l’anàlisi de formes de vida.

La combinació d’aquests tres enfocaments dóna lloc al que anomenem **culturalisme** i serà crucial per al desenvolupament posterior dels estudis culturals.

Raymond Williams (1921-1988)

Per a Williams és molt important comprendre **com** i **on** es formen els significats de les paraules per a entendre les connotacions polítiques que tenen.

Cultura, democràcia i treball

En el llibre *Cultura y sociedad* analitza la revolució industrial i com en aquest període de constitució de la classe treballadora nocions com **cultura**, **democràcia** o **treball** canvien de significat i adquireixen les connotacions que coneixem actualment. Escriu, la noció de cultura “fue cambiado, en el siglo XIX, a cultura como tal, una cosa en sí misma. Vino a significar, primero, «un estado general o hábito de la mente», teniendo una relación cercana con la idea de perfección humana. Segundo, vino a significar «el estado general del desarrollo intelectual, en una sociedad como un todo». Tercero, vino a significar «el cuerpo de las artes». Cuarto, ya tarde en el siglo, vino a significar «una forma total de vida: material, espiritual e intelectual»” (2001, pàg. 15).

A Williams li interessa especialment la **capacitat generativa de la cultura** o com els homes i les dones poden alterar les seves condicions simbòliques i materials de vida.

En aquest sentit, l’obra de Williams sempre interpreta les tensions entre les persones, els processos socials i el llenguatge. D’aquesta manera, la classe obrera es constitueix a si mateixa per mitjà de la renegociació constant de la cultura, però fugint d’essencialismes Williams percep clarament com les estructures culturals són sempre elements híbrids que contenen paraules, tradicions i creences que no sorgeixen tan sols d’una classe determinada. Escriu:

“El cuerpo del trabajo intelectual e imaginativo que cada generación recibe como su cultura tradicional es siempre, y necesariamente, algo más que el producto de una simple clase.”

Williams (2001, pàg. 320)

Detectar aquestes “contaminacions” és essencial per a produir una certa agència sobre l’esdevenir de les classes socials. El subjecte és un agent actiu en la producció de significats, necessita renegociar el llenguatge i les paraules per a generar una política pròpia.

D’aquesta manera, Williams defineix la cultura no com una cosa externa que hom ha d’incorporar o aprendre, tal com definiria Arnold, sinó com una **estructura de sentir**; és a dir, els valors compartits per comunitats específiques. Williams busca aquestes estructures de sentir en novel·les, històries, imatges i continguts culturals, però també, allunyant-se de visions reductivistes de la cultura, la defineix com **una forma de vida**, la cultura és sempre fruit de la producció activa.

Reflexió

Considereu que apropiat-se de conceptes i paraules i resignificar-los pot alterar les condicions materials de l’existència de les persones?

1.3. Edward Palmer Thompson

Va ser un historiador britànic que va dedicar una gran part de les seves obres a estudiar i descriure els moviments socials i polítics impulsats per les classes menys privilegiades.

La seva obra més notable en aquest sentit és *The making of the English working class*, en què posa esment en els moviments polítics d'esquerra de classe treballadora que es van produir al final del segle XVIII i al principi del segle XIX i que havien estat oblidats per la historiografia oficial. Amb una orientació clarament marxista, aquest llibre defensa la noció de classe, que, segons aquest autor, és una experiència comuna:

“Determinada per les relacions productives en les quals neixen els homes, o en les quals entren d'una manera involuntària.”

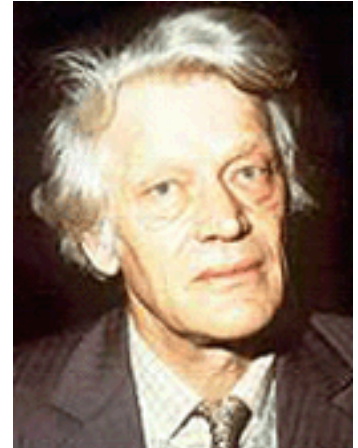
Thompson (2002, pàg. 10)

Malgrat que, segons el que argumenta Thompson, la classe preexisteix a la consciència d'aquesta, cal estudiar els processos socials i culturals que la defineixen per a establir com opera d'una manera simbòlica i entendre'n el poder emancipador. El llibre tracta, doncs, aquesta temàtica des de tres perspectives diferents:

- 1) En primer lloc reconstrueix la història i les característiques del radicalisme britànic del final del segle XVIII.
- 2) En segon lloc estudia com van viure la revolució industrial els seus actors principals, és a dir, el proletariat i la classe treballadora.
- 3) Finalment, estudia la **construcció institucional de la consciència de classe** a partir dels organismes i les institucions que sorgeixen per a representar i defensar els interessos de la classe treballadora.

Amb tot això, Thompson demostra que la classe no té tant a veure amb una estructura sinó amb un tipus determinat de relacions i un conjunt d'experiències que es viuen. Amb el treball que va dur a terme aquest historiador va exposar que la classe, a més de ser una categoria que ve donada, també pot proveir un elevat grau d'**agència**, la consciència de classe mai no és igual i es pot fer. En aquest sentit, la cultura és essencial per a crear aquestes vivències de classe diferents que es presenta com un procés viu, com **una manera de fer**.

Aquesta obra monumental posa detall en les vivències, les experiències, els sentiments i les necessitats de la classe treballadora, i vertebrava una mena d'història humanista.

E. P. Thompson (1924-1993)

Aquesta història “des de baix” escapa completament de nocions levisianistes de *cultura* i obre una nova manera de fer història i comprendre l'acció humana, és a dir, la capacitat dels homes i dones de construir-se un univers simbòlic, de significat i d'acció política.

Veiem, doncs, que aquests tres autors contribueixen de formes diverses a inaugurar una nova manera d'estudiar i entendre la societat en què la cultura esdevé un element central. Aquest procés culminarà amb l'aparició de l'Escola d'Estudis Culturals contemporanis creada dins de la Universitat de Birmingham.

Lectura complementària

Per saber-ne més, podeu consultar els capítols inicials del llibre següent de:

J. Storey (2002). *Teoría cultural y cultura popular*. Barcelona: Octaedro.

2. Escola de Birmingham

El 1964, Hoggart funda el **Centre d'Estudis Culturals Contemporanis** (conegut popularment com l'*Escola de Birmingham*) on es recullen les idees principals dels autors que s'han comentat anteriorment i on es legitima l'estudi del que fins ara es consideraven **pràctiques subculturals**.

En aquest centre convergeixen perfils acadèmics molt diferents que després analitzarem, però tots comparteixen unes certes semblances, com ara les següents:

- La important influència del marxisme en els seus treballs.
- L'interès que demostren per la cultura de la classe treballadora.
- L'estudi que duen a terme de formes de cultura popular.

Una de les premisses bàsiques que vertebraven els estudis culturals és que la cultura pot ser una arma important d'emancipació i un element que pot contribuir a posar en crisi l'ordre establert; per això analitzen la cultura com una manera de poder posar en escac unes certes estructures de poder social.

Les metodologies de treball i les disciplines que convergeixen en els estudis culturals són molt diverses, com ara la teoria social, el feminisme, la història, la crítica literària, la filosofia, l'economia política, la teoria de la informació, l'anàlisi de mitjans de comunicació, l'etnografia, etc. que, de vegades, d'una manera combinada o separadament, ajuden a entendre on i com es produeix el significat i com s'esdevé el poder per mitjà d'estructures culturals.

Característiques dels estudis culturals

Sardar Ziauddin enumera les característiques següents en relació amb els estudis culturals en el llibre *Estudios culturales para todos*:

- Els estudis culturals examinen les matèries en termes de pràctiques culturals i les relacions que tenen amb el poder.
- Tenen l'objectiu de comprendre la cultura en tota la complexitat que implica i analitzen el context polític i social, que és el lloc on es manifesta la cultura.
- Són tant objecte d'estudi com lloc de la crítica i l'acció política.
- Tracten de reconciliar la divisió del coneixement, per superar la fractura entre un coneixement cultural "tàcit" i un altre d'"objectiu" (universal).
- Es comprometen amb una avaluació de la societat moderna moral i amb una línia d'acció política radical.

Lectura recomanada

S. Ziauddin (2005). *Estudios culturales para todos*. Barcelona: Paidós.

Si bé és veritat que el marxisme és un dels corrents filosòfics que impera en els primers anys de l'Escola, no és un marxisme tradicional sinó que els ve molt marcat per tres autors en concret: Antonio Gramsci, Louis Althusser i les obres d'alguns representants de l'Escola de Frankfurt, d'una manera notable Theodor Adorno.

2.1. Antonio Gramsci i l'hegemonia

Els representants de l'Escola de Birmingham van estar molt influenciats per la noció d'**hegemonia** que va proposar Gramsci. Amb aquest concepte, el filòsof italià explica les raons per les quals la revolució socialista descrita per Marx no es va arribar a produir mai. La burgesia havia aconseguit "normalitzar" o convertir en sentit comú valors i idees clarament burgeses, és a dir, certs preceptes s'havien tornat hegemònics. Quan una noció esdevé hegemònica s'instaura en l'imaginari col·lectiu i és molt complicat canviar-la.

Les idees hegemòniques semblen òbvies, no es qüestionen atès que semblen de **sentit comú**. Tan sols una anàlisi crítica d'aquestes nocions pot aconseguir transformar-ne el significat simbòlic.

Curiositat

El filòsof Slavoj Žižek té un exemple gràfic per a descriure com funciona l'hegemonia. Si una persona ha viscut tota la vida en una casa amb les parets pintades de color vermell li resultarà molt difícil imaginar-se-les de color groc. Hom està tan acostumat al fet que les coses siguin d'una manera determinada que acaba pensant que les coses han de ser així.

Gramsci argumenta que precisament aquestes creences i sabers són els que serveixen per a dominar la classe treballadora que ha assumit com a veritats idees que es poden debatre perfectament. Per aquesta raó, perquè les revolucions funcionin han de poder no tan sols transformar les relacions de producció sinó també generar noves certeses, tradicions i valors culturals a fi de poder escapar de la influència del poder cultural hegemònic.

Antonio Gramsci (1891-1937)

Reflexió

Podríeu posar uns quants exemples d'idees hegemòniques que continuïn funcionant en l'imaginari col·lectiu?

2.2. Louis Althusser i la interpel·lació

Els acadèmics de l'Escola de Birmingham van estar molt influenciats per la noció d'**interpel·lació** que desenvolupa el filòsof francès Louis Althusser en la coneguda obra *Ideología y aparatos ideológicos de Estado*. Amb aquest concepte Althusser descriu el poder de la ideologia d'Estat per a crear **subjectes**. De la mateixa manera que quan un policia crida "lladre" aquest es gira perquè se sent interpel·lat, l'autor argumenta que l'Estat té un gran nombre de dispositius institucionals per a produir subjectes que se senten obligats a respectar el **poder d'Estat**.

Aquests **mecanismes psíquics de poder** ens mostren que el simbòlic i el cultural són tant o més importants per a regular el comportament que els dispositius repressius tradicionals com les presons o la policia. Les institucions com l'escola, l'Església o la universitat produeixen sistemes d'interpel·lació d'una manera constant, és a dir, produeixen subjectivitats específiques. Aquestes formes de subjecció normalitzen conductes, promouen comportaments molt específics i creen estructures psíquiques determinades.

Per a Althusser, cal identificar i neutralitzar aquests aparells ideològics d'estat, ja que són tant o més poderosos que els elements coercitius de l'Estat. Com veurem més endavant, els representants de l'Escola de Birmingham desenvolupen aquesta idea i busquen les formes d'interpel·lació que són presents en els mitjans de comunicació, en les revistes, en les cançons o en les pel·lícules que es consumeixen com si fossin elements innocus. Un dels treballs en què aquest exercici es veu d'una manera més clara és l'estudi de revistes per a noies adolescents que va dur a terme Angela McRobbie, que comentarem més endavant.

Finalment, hem de destacar la influència important que va tenir l'Escola de Frankfurt en el treball dels representants de Birmingham. Més concretament, el treball sobre la **indústria cultural** realitzat per Theodor Adorno i Max Horkheimer en el llibre *Dialéctica de la Il·lustración*. Com veurem més endavant, malgrat que fonamenta una gran part dels seus primers treballs en idees que proposa aquesta escola de pensament, l'evolució del treball d'alguns representants de Birmingham portarà a formular algunes de les crítiques més destacades que han posat en crisi la noció d'**indústria cultural**. Comprovarem això quan vegem el treball de Stuart Hall, un dels màxims representants de la disciplina dels estudis culturals.

Vegeu també

El treball d'Adorno i Horkheimer es tracta en el mòdul "Sociologia de la cultura" d'aquest material didàctic.

Louis Althusser (1918 - 1990)

Lectures recomanades

Per a més informació, podeu llegir les obres següents:

A. Gramsci (2011). *¿Qué es la cultura popular?* València: Universitat de València.

S. Hall (2011). *La cultura y el poder*. Madrid: Amorrortu.

L. Althusser (2003). *Ideología y aparatos ideológicos de Estado*. Madrid: Nueva Visión.

T. Adorno; M. Horkheimer (2007). *Dialéctica de la Il·lustración. Obra completa 3*. Madrid: Akal.

2.3. Representants i aportacions principals de l'Escola de Birmingham

A continuació repassarem la trajectòria i les idees més importants dels representants principals de l'Escola de Birmingham.

2.3.1. Stuart Hall

El sociòleg i crític cultural d'origen jamaicà va ser un dels fundadors dels estudis culturals britànics i una de les seves figures emblemàtiques; va ser el segon director del Centre d'Estudis Culturals. Hall va contribuir a la disciplina introduint una preocupació per assumptes derivats de les diferències ètniques o de gènere. Posteriorment va contribuir a generar debats sobre la **identitat cultural**, una preocupació central en la dècada dels vuitanta.

Un dels seus treballs més notables, *Encoding and decoding in the television discourse*, del 1973, va posar en crisi una idea central d'Adorno i Horkheimer sobre la indústria cultural. Aquests darrers autors van descriure com els grans grups productors de cultura generaven continguts i discursos que eren consumits per les masses que es deixaven enganyar i manipular. Hall, en canvi, aplicant la **semiòtica** a l'anàlisi cultural, va presentar la idea que els televidents eren capaços de tornar a codificar els continguts, és a dir, filtrar-los per les seves experiències i interpretar-los de nou.

Segons Hall, els missatges sempre porten l'empremta de les relacions de poder que produeixen les diferents institucions per on transiten; aquestes formes de **dominació simbòlica** poden ser reinterpretades en la fase de consum del missatge.

Amb això, Hall posa en crisi la linealitat que defineix la comprensió dels sistemes de comunicació clàssics (emissor, canal, missatge i receptor) i inaugura un model marcat per la complexitat en què la recepció es transforma en un procés de coproducció de significat. Des d'una visió marxista, Hall redissenya el sistema de comunicació i li atorga atributs productius; d'aquesta manera el descriu com un cicle de "producción-circulación-distribución-consumo-reproducción" (1980, pàg. 128). Cada procés de consum pot donar lloc a una interrupció de la cadena, una rearticulació a mesura que el missatge es descodifica; els missatges no tan sols es reproduïxen, sinó que es reprodueixen.

Un dels punts més interessants d'aquest treball és quan Hall associa la producció de significats no tan sols a la intenció de l'emissor, sinó també a les infraestructures tècniques amb què es genera el missatge.

Lectures recomanades

Obres principals de Stuart Hall:

S. Hall (ed.) (2007). *Resistance through rituals*. Londres: Routledge.

S. Hall; Du Gay (2003). *Cuestiones de identidad cultural*. Madrid: Amorrortu.

La ideologia no opera solament des del punt de vista semiòtic, és estructural.

Hall ho exposa de la manera següent:

“Podem entendre la televisió de la manera següent. Es necessiten molts elements per a produir un programa de televisió: les estructures institucionals que en permeten l'emissió, que al seu torn contenen xarxes i sistemes de producció, relacions organitzades i infraestructures tècniques. En aquest cas veiem que es produeix un missatge; en aquest sentit, el procés de comunicació comença aquí. A això, hi hem d'afegir un aspecte «discursiu», format amb significats i idees.”

Hall (1980, pàg. 129)

Amb això veiem una articulació doble de poder, si bé és veritat que el consumidor pot descodificar certs aspectes discursius del missatge, el poder institucional del missatge serà molt més complicat de rearticular.

Un exemple d'aquest procés de descodificació el podem veure en la comunitat gai, que en el seu moment havia recodificat el famós terratinent JR de la sèrie *Dallas* i l'havia convertit en una icona gai.

La capacitat de subvertir aquests missatges donava poder als espectadors, de manera que els atorgava una agència que l'Escola de Frankfurt els havia negat.

En una altra obra coeditada per Hall, *Resistance through rituals*, del 1977, tant Hall com els coautors del llibre van parlar esmentant un fenomen que era relativament recent, l'aparició de l'adolescència o d'una **cultura adolescent**.

Recordem que, en termes sociològics, no hi ha constància d'aquesta categoria social fins al principi de la dècada dels quaranta i els mitjans de comunicació fins al moment havien tendit a demonitzar aquest fenomen (com va passar amb els primers joves que escoltaven *rock and roll*, per exemple).

Els representants de Birmingham, molt al contrari, veuen en els moviments juvenils o subculturals gestos i rituals polítics, ja que desafien l'hegemonia de pensament i l'ordre establert. Aquest sorprenent estudi de la cultura popular va descriure per primera vegada els moviments juvenils com a **elements polítics**; els joves de classe treballadora rebutjaven l'esdevenir que els marcava la seva classe, amb la qual cosa reinventaven la seva identitat per diferenciar-se dels costums de la classe a què pertanyien.

“La «joventut» va aparèixer com una categoria emergent en el Regne Unit de després de la guerra com una de les manifestacions més visibles i destacades dels canvis socials de l'època. La «joventut» ha estat objecte de nombrosos estudis oficials, polítiques públiques i intervencions oficials. Ha estat significada com un problema social pels guardians morals de la societat, alguna cosa «que cal solucionar.»”

Hall (2007, pàg. 10)

Des de Birmingham s'intenta canviar aquesta visió predominant de la joventut com un problema i els diversos autors d'aquesta escola saben bé que, fins que no es dibuixi una visió detallada dels diferents moviments i tendències

culturals que es combinen en aquest fenomen, serà difícil d'entendre. Per a això, encunyen l'expressió *subcultures*, ja que per a ells aquests moviments estan compostos per diferents expressions culturals que d'una manera o una altra rebutgen i negocien el seu espai respecte de la cultura hegemònica. Hall escriu:

“Usant l'expressió *cultura juvenil* volem enfocar la mirada en els aspectes culturals de la joventut. Utilitzem la paraula *cultura* per a referir-nos a l'àmbit en què els grups socials desenvolupen diferents patrons de vida i expressen les seves experiències vitals. La cultura és la manera com gestionen els grups el material cru de la seva existència social i material.”

Hall (2007, pàg. 11)

Aquestes diferents “cultures” diferiran segons els grups socials que estudiïn, per això parlen de subcultures a l'hora de diferenciar el conjunt de trets, signes, actituds, argots, estils o elements distintius que fan que un grup social s'enfronti al poder d'una manera diferent de com ho fa un altre.

Aquesta voluntat de dialogar i valorar aspectes de la cultura popular és extremament nova en l'àmbit acadèmic i és un dels trets que distingiran els estudis culturals.

Posteriorment, Hall va dedicar nombrosos articles a descriure la demonització que els mitjans de comunicació feien dels joves originaris del Carib o d'Àsia naturalitzant la idea que els immigrants eren una amenaça i iniciant el que posteriorment s'anomenarien *estudis postcolonials*.

També va contribuir a desenvolupar la noció de **pànic moral**, és a dir, un mecanisme que utilitzava la premsa més groga i els grans mitjans de comunicació per a crear pors socials (l'amenaça dels immigrants, la perversió dels valors nacionals, etc.) que justificaven la repressió policial i l'establiment de valors conservadors. Amb tot això, Hall es va consagrar com un pensador molt original i com una peça clau en el desenvolupament dels estudis culturals.

2.3.2. Paul Willis

Aquest analista cultural, seguint el camí obert per E. P. Thompson o Williams, estudia la realitat, la cultura i la vida de la classe treballadora britànica. Els seus treballs, **etnografies minucioses** dels hàbits de la classe treballadora, se centren a entendre els problemes, les contradiccions i la realitat dels joves de classe treballadora.

Una de les seves obres més destacades és *Aprendiendo a trabajar*, un estudi detallat sobre l'educació que rebien els joves de classe treballadora i una anàlisi magnífica sobre el funcionament dels mecanismes de reproducció social.

Lectura recomanada

Obra principal de Paul Willis:
P. Willis (1988). *Aprendiendo a trabajar*. Madrid: Akal.

Per a aquest autor, la reproducció de classes socials i la jerarquització no es poden comprendre si no s'estudien els **mecanismes de formació d'identitat**; d'aquesta manera el subjecte treballador es forma per mitjà de la reproducció d'unes certes condicions materials d'existència i de l'assumpció d'uns trets identitaris determinats. Com ell mateix argumenta:

“La identidad de clase no se reproducirá realmente mientras no haya pasado por completo a través del individuo y del grupo ni se haya recreado en el contexto de lo que se presenta como violación individual y colectiva. El punto en el que la gente vive auténticamente y no de prestado su destino de clase se alcanza cuando lo que es dado se reforma, se refuerza y se aplica a nuevos fines.”

Willis (1988, pàg. 13)

Willis argumenta que l'absentisme escolar, el fracàs o els actes de rebel·lia dels joves de classe treballadora a les aules no són fruit d'una incapacitat intel·lectual o d'una desídia manifesta, sinó que són símptomes d'un rebuig polític a una estructura educativa que els resulta aliena. Per a descriure aquest fenomen encunya el concepte de *cultura contraescolar*, que l'autor descriu com una forma de consciència de classe que opera en el context determinat de les escoles. Willis escriu el següent:

“Mantengo que el medio específico en que se produce una determinada concepción subjetiva de la fuerza de trabajo y la decisión objetiva de aplicarla al trabajo manual es la cultura contraescolar de la clase obrera.”

Willis (1988, pàg. 13)

Amb això l'autor busca l'agència política dels joves en la resistència a l'educació.

El llibre presenta un treball etnogràfic important amb fragments d'entrevistes i converses amb estudiants i joves que han decidit abandonar els estudis, i ofereix una descripció detallada de la realitat d'aquests nois. Sense sensacionalismes, tracta el problema de la violència a les aules, que Willis identifica amb la necessitat que tenen els nois per a obrir-se espais de poder en espais que els resulten violents. Amb això, Willis fa una crítica implícita als mitjans de comunicació que, d'una manera alarmista, denuncien la violència creixent de les aules sense buscar les causes que la motiven. Paradoxalment, aquest procés de rebuig a una educació que busca normalitzar l'estatus de fills d'obrer, es fa per a reforçar la seva **identitat de classe**. Com indica l'autor:

“Los procesos de autoinducción hacia el proceso laboral constituyen un aspecto de la regeneración de la cultura obrera en general.”

Willis (1988, pàg. 13)

És a dir, el seu rebuig a una educació classista passa per comprendre la seva identitat obrera, reforçant-la i fent que la cultura de classe treballadora continuï creixent.

Malgrat que va ser criticat perquè era essencialista i perquè només parava esment en els homes i mai en les dones de classe treballadora, el pensament de Willis és d'una importància cabdal per a entendre com opera el poder simbòlic a l'hora de produir i reproduir les relacions de classe.

Així mateix, Willis ens demostra com l'etnografia –que, tradicionalment, era una metodologia per a estudiar cultures exòtiques– pot ser una arma important per a entendre formacions culturals molt més properes, i en alguns casos, complexes.

L'etnografia de Willis

Aquest fragment de la seva etnografia mostra com opera la resistència passiva respecte a un poder que consideren coercitiu:

“Los «colegas» son especialistas en un resentimiento reprimido que se detiene siempre justo antes de una confrontación abierta. Metidos en clase, lo más agrupados que pueden, hacen un ruido continuo arrastrando las sillas, abucheando a la menor sugerencia y no paran de moverse, cambiando de sitio o tumbándose en los asientos. Durante las horas de estudio, algunos muestran abiertamente su desprecio haciendo como que se duermen con la cabeza apoyada en el pupitre, otros se ponen de espaldas mirando por la ventana o simplemente a las musarañas. Hay un aire de insubordinación sin propósito con justificaciones espúreas e imposibles de contener.”

Willis (1988, pàg. 25)

D'aquesta manera, Willis és capaç de dibuixar un camp de poder subtil, en què els gestos i les mirades més petits, lluny de ser titllats de vandalisme o jocs de nens, es perceben com a formes de resistència passiva a un poder del qual recelen. El rebuig a l'escola es va construint com una formació subcultural, una “cultura contraescolar” que té com a conseqüència la progressiva separació de classes i la constatació que els nois de classe treballadora només serveixen per a treballar. Així doncs, Willis presenta una noció de *cultura* molt menys optimista que la de Williams.

2.3.3. Angela McRobbie

Originàriament alumna de l'Escola de Birmingham, posteriorment aquesta autora va ser-ne una de les figures més importants, ja que va introduir i va posar en un lloc central la **importància del gènere** per a entendre les relacions de poder i les estructures culturals de dominació.

Molt interessada en els moviments juvenils i en les subcultures, un dels seus estudis més importants perseguia entendre els mecanismes d'interpel·lació que són presents en les revistes destinades a ser consumides per dones joves.

El seu treball sobre la popular revista *Jackie* titulat “Jackie: an ideology of adolescent femininity”, del 1977, és una peça central per a comprendre com es generen estereotips i estructures de poder específicament dissenyats a fi de perpetuar una certa noció de feminitat.

En aquest treball, l'acadèmica argumentava que aquestes revistes no solament generen continguts per a dones joves sinó que a més constitueixen marcs normatius que interpel·len i generen maneres de fer i de sentir d'una certa feminitat. En aquest sentit, els consells, els secrets i les recomanacions que es fan des de les pàgines d'aquest tipus de revistes, que a primera vista semblen inofensius, oculten un **programa normalitzador** en què les dones han de buscar l'home dels seus somnis, vestir-se per a seduir o depilar-se les aixelles si volen ser una perfecta princesa. D'aquesta manera, McRobbie denuncia com funciona l'hegemonia en un dels llocs aparentment menys inesperats.

Posteriorment, McRobbie va centrar el seu treball a entendre la relació entre *subcultures*, *emancipació* i *emprenedoria*, a partir de l'estudi del sector de la moda britànic i del fet que joves de classe treballadora com Vivienne Westwood o Steve McQueen havien aconseguit transcendir la seva classe per mitjà de la creativitat i de la capacitat per a establir modes. D'aquesta manera, McRobbie va iniciar una sèrie d'estudis sobre els **circuits microeconòmics de la cultura** i la relació que tenen amb la classe.

“La primera oleada de empresarios subculturales creados por sí mismos, quienes se podían ver inventando febrilmente nuevos estilos, cosiendo en sus comedores y luego vendiendo sus productos en los mercadillos callejeros del fin de semana, generaron las que ahora llamaríamos incubadoras de experimentación en el trabajo autónomo creativo.”

Angela McRobbie. *La 'losangelización' de Londres. Tres breves olas de microeconomía juvenil de la cultura y la creatividad en Gran Bretaña* [en línia]. <http://eipcp.net/transversal/0207/mcrobbe/es>

En el seu treball *Zoot suits and second-hand dress*, del 1989, va identificar els mercats informals que sustenten les subcultures i la funció de mercats ambulants i petites botigues per a generar formes de suport a joves creatius de classe treballadora que d'aquesta manera aconsegueixen escapar de la seva classe o almenys evitar el destí que els venia marcat.

Amb aquest treball escapa de la inevitabilitat de classe que era present en els treballs dels seus predecessors a Birmingham i trencava una llança per la **mobilitat social**.

Amb aquest treball feia de la creativitat un actiu que els joves de classe treballadora podien mobilitzar tant per a desafiar les convencions de classe i trencar amb certes tradicions familiars com el valor econòmic que els podia portar a ascendir socialment.

Reflexió

A partir d'aquesta portada d'una coneguda revista, podeu veure com funcionen els mecanismes d'interpel·lació?

Lectures recomanades

Obres principals d'Angela McRobbie:

A. McRobbie (1989). *Zoot suits and second-hand dress*. Basingstoke: Palgrave MacMillan.

A. McRobbie (1998). *British fashion design: rag trade or image industry?* Londres: Routledge.

No van ser poques les crítiques que va rebre l'autora per part d'altres acadèmics que veien en aquest tipus de treballs alguna cosa més que un simple desafiament de classe, es podia llegir com una mena d'al·legat liberal pro capital humà i una confiança en el mercat. McRobbie es defensa d'aquestes crítiques argumentant que:

“La vella esquerra i els sindicats no estaven interessats en activitats a una escala tan petita, dubtaven que algun tipus de política progressista pogués sortir d'aquestes formes d'autoocupació i realment veien aquestes formes laborals com a autoexplotació basada en enganyoses fantasies d'èxit, o bé com a negocis petit burgesos amb cap política de solidaritat i a sobre en una posició poc realista respecte al caràcter depredador dels grans negocis i de les botigues d'alta costura.”

McRobbie

Aquesta tensió pel que fa a veure l'emprenedoria en cultura com una manera de desafiar el destí que marca la classe o com una forma d'**autoexplotació** continua vigent en un gran nombre de debats acadèmics i, sens dubte, malgrat que McRobbie ofereix l'empiri que això és així a partir dels casos d'estudi que aporta, també és fàcil veure nombrosos casos en què la realitat és molt diferent. Així i tot, aquest treball es valúo perquè demostra que des dels estudis culturals també es poden tractar l'economia i el treball contemporani, una realitat que veurem en altres autors més recents.

El treball més recent d'aquesta autora se centra a entendre el feminisme, la teoria *queer* i les maneres de construir noves identitats i posar en crisi un cert essencialisme de gènere. En aquest sentit, McRobbie es defineix com a post-feminista i investiga els llocs en els quals el discurs, el gènere i l'economia s'encreuen i es troben.

2.3.4. Dick Hebdige

Aquest sociòleg, que va estudiar el màster a l'Escola de Birmingham i posteriorment va ser-ne un dels professors, ha centrat tot el seu treball a estudiar el **potencial polític dels moviments subculturals**.

La seva obra més notable, *Subcultura: el significado del estilo*, del 1979, presenta un estudi semiòtic dels codis, els gestos, les maneres de vestir i els comportaments que defineixen diferents subcultures, entre les quals destaca el *punk*.

Reflexió

Considereu que la creativitat i la cultura continuen sent mecanismes per a escapar de la classe treballadora o, per contra, els treballs creatius i la precarietat laboral que els caracteritza no es poden considerar un dispositiu d'ascens social?

Lectures recomanades

Obres principals de Dick Hebdige:

D. Hebdige (2004). *Subcultura: el significado del estilo*. Barcelona: Paidós.

D. Hebdige (2007). *Hiding in the light: on images and things*. Londres: Routledge.

Foto d'un cap rapat (*skinhead*)

Hebdige va dur a terme estudis etnogràfics exhaustius, de manera que va seguir diferents tribus urbanes durant uns quants mesos per entendre tots els codis i els gestos que aquests grups han desenvolupat. L'autor veu en l'estil formes de resistència a l'autoritat i, alhora, mecanismes per a generar estructures pròpies de poder, com podem comprovar en la citació següent:

“Efectivamente excluido y por naturaleza alejado de la clase trabajadora respetable, prácticamente condenado a una vida de trabajo no cualificado, el *teddy boy*, vivía un fantaseado destierro. Él mismo se ponía claramente al margen de las grises rutinas escolares, laborales y domésticas, adoptando un estilo exagerado que yuxtaponía dos formas descaradamente plagiadas (el *rhythm and blues* negro y el estilo aristocrático eduardiano).”

Hebdige (2004, pàg. 74)

L'estil de les subcultures constitueix per a aquest autor una manera de contrarestar el poder de l'hegemonia cultural, reinventant la cultura i desafiant el poder establert.

“El estilo en la subcultura viene, pues, cargado de significación. Sus transformaciones van «contranatura», interrumpiendo un proceso de «normalización». Como tales, son gestos, movimientos hacia un discurso que ofende a la «mayoría silenciosa», que ponga en jaque el principio de unidad y cohesión, que contradiga el mito del consenso.”

Hebdige (2004, pàg. 34)

Sens dubte, la metodologia de Hebdige és arriscada, ja que utilitza la **semiòtica**, una disciplina sorgida per a analitzar signes i imatges fixes, per a estudiar comportaments humans. Es podria argumentar que molts dels estils i posats que tenen aquests joves són casuals i ni ells mateixos no són gaire conscients del valor polític que els atribueix l'autor.

D'altra banda, les subcultures són moviments vius, en mutació constant i els codis i signes que els distingeixen poden variar d'una manera significativa o canviar de valor amb facilitat.

Així i tot, Hebdige fa una contribució important a llegir en clau política el comportament de grups socials que d'una manera gradual seran més destacats i la rellevància política dels quals ningú no posarà en dubte després dels esdeveniments de Seattle.

Posteriorment, aquest autor va estudiar estils musicals relacionats amb les comunitats del Carib establertes en el Regne Unit i sempre s'ha interessat per entendre el poder polític que confereixen els moviments subculturals.

2.3.5. Paul Gilroy

Aquest autor, que va estudiar el doctorat a Birmingham, ha contribuït a introduir els estudis racials en els estudis culturals i d'una manera més específica el **postcolonialisme**.

Coautor del llibre *The empire strikes back: race and racism in 1970s Britain* el 1982, va denunciar el racisme que imperava en la cultura britànica i com es manifestava en les relacions entre classe i raça. En una altra de les seves obres més notables, *The Black Atlantic: modernity and double consciousness* del 1993, Gilroy analitza la diàspora africana, escapant de l'essencialisme, estudia les diferents filosofies, identitats i estructures culturals que han anat configurant els diversos moviments diaspòrics africans. Introduint nocions d'hibridació i reinterpretant la filosofia sobre la qual es van establir moviments polítics d'alliberament que tendien a essencialitzar l'origen ètnic. Aquest treball també va representar una crítica dura a la noció tradicional de classe, i va demostrar que la classe treballadora havia rebutjat la diàspora africana i s'hi havia enfrontat, donant peu a les subclasses i restant-los representativitat en els moviments sindicals.

El treball de Gilroy constitueix una pedra angular del **pensament postcolonial** i dels estudis africans i va contribuir a diversificar i introduir una perspectiva molt més ampla en els estudis culturals.

Exemple de Dr. Martens

Les botes Dr. Martens dels cap rapats representen coses diferents de les que porten els grunge, per exemple.

Reflexió

Considerem que la identitat de les subcultures actuals és tan fixa com la que presentaven els primers rockers o punks? Es pot continuar fent una anàlisi semiòtica de les subcultures?

Lectures recomanades

Obres principals de Paul Gilroy:

P. Gilroy (2008). *Después del imperio*. Barcelona: Tusquets.

P. Gilroy (2002). *There ain't no black in the Union Jack: the cultural politics of race and nation*. Londres: Routledge.

P. Gilroy (2006). *The Black Atlantic: modernity and double consciousness*. Londres: Verso.

Reflexió

Considerem que es poden continuar estudiant les subcultures com a entitats polítiques tal com es van analitzar en la dècada dels setanta?

3. Crítiques principals als estudis culturals

La disciplina dels estudis culturals no ha estat exempta de crítiques i han estat nombrosos els arguments que s'han elaborat per a restar importància al treball creat per aquesta disciplina tan eclèctica.

Una de les crítiques més freqüents amb què han hagut de bregar els estudis culturals té a veure amb la **metodologia d'investigació** que utilitzen els seus representants. Com que és una **disciplina híbrida**, els estudis culturals combinen mètodes derivats de l'etnografia, la sociologia, la semiòtica o l'anàlisi del discurs, creant aproximacions transdisciplinàries als objectes d'estudi que tenen. Això ha aixecat nombroses sospites sobre el rigor amb què s'apliquen aquestes diverses metodologies i fins a quin punt es poden combinar.

Una de les crítiques més vehements en aquest sentit provenia del físic **Alan Sokal**, qui va acusar els estudis culturals d'afavorir el relativisme acadèmic. Per demostrar els seus arguments va dur a terme un curiós experiment conegut popularment com l'"escàndol Sokal". El 1996 va enviar un article a una revista especialitzada en estudis culturals anomenada *Social Text* en què va presentar una idea completament inversemblant, però escrita seguint els cànons i les idees que caracteritzen els estudis culturals. Amb el títol "La transgressió de les fronteres: cap a una hermenèutica transformativa de la gravetat quàntica", l'autor sostenia que la gravetat i la física quàntica eren un constructe social; és a dir, que la gravetat existeix només perquè la societat es comporta com si existís. El text, que citava prestigiosos acadèmics i estava escrit com un *collage* de llocs comuns, va ser publicat i donat per bo fins que l'autor va manifestar que era una falsedat per a demostrar que els estudis culturals no tenien cap rigor.

Per la seva banda, el crític literari **Harold Bloom** també va realitzar una crítica important de la banalització creixent de l'anàlisi cultural i culpava els estudis culturals d'aquest problema. En un article i en una xerrada argumentava:

"La lectura té dos enemics, l'un és la destrucció llunàtica dels estudis literaris i la seva substitució pels anomenats *estudis culturals* en totes les universitats del món anglosaxó."

Harold Bloom. *How to read and why* [en línia]: <http://www.booknotes.org/watch/157968-1/harold+Bloom.aspx>

Amb això lamentava la desaparició de disciplines amb un llarg passat i una demostrada solvència per a ser substituïdes per una disciplina nova que, segons l'autor, encara no ha demostrat la vàlua que té i que peca de postmoderna i banal.

Finalment, una de les crítiques que s'ha repetit amb més assiduitat té a veure amb com les **primeres generacions de Birmingham van romantitzar el paper polític de les subcultures i la seva capacitat com a eina d'emancipació**. Una gran part d'aquestes subcultures han estat ràpidament absorbides pel mercat. Tant els *rockers* com els *punks* o moltes altres subcultures han acabat generant vetes de mercat i han obert les portes a la venda de productes destinats a públics adolescents, posant en dubte el paper que tenen com a elements per a escapar amb la rigidesa de la lògica de classes i el capitalisme.

No obstant això, l'antropòleg d'origen argentí **Néstor García-Canclini**, malgrat que assumeix aquests problemes, es posiciona en defensa de la disciplina quan argumenta el següent:

“Creo que los estudios culturales pueden librarse del riesgo de convertirse en una nueva ortodoxia fascinada con su poder innovador y sus avances en muchas instituciones académicas, en la medida en que encaremos los puntos teóricos ciegos, trabajemos las inconsistencias epistemológicas a las que nos llevó movernos en las fronteras entre disciplinas y entre culturas, y evitemos «resolver» estas incertidumbres con los eclecticismos apurados o el ensayismo de ocasión a que nos impulsan las condiciones actuales de la producción «empresarial» de conocimiento y su difusión mercadotécnica.”

Néstor García-Canclini: *El malestar en los estudios culturales* [en línia]: <http://www.fractal.com.mx/f6cancli.html>

Vegeu també

El treball de Néstor García-Canclini s'analitza amb més detall en l'apartat “Els estudis culturals en les dècades dels vuitanta i els noranta” d'aquest mòdul.

Reflexió

Considerem que la transdisciplinarietat és un dels punts febles d'aquesta disciplina o, per contra, que les anàlisis híbrides poden ajudar a comprendre més bé les societats cada vegada més complexes?

4. Els estudis culturals en les dècades dels vuitanta i els noranta

Cap al final de la dècada dels vuitanta i durant els noranta els estudis culturals es van anar transformant, i ja no es basen tant a analitzar els gustos o els hàbits de la classe treballadora ni les formes d'hegemonia que ordenen els aspectes socials, sinó que els objectes d'estudi es diversifiquen i es tracten des d'òptiques molt diferents.

Si alguna cosa caracteritza els estudis culturals en aquesta època és que el marxisme deixa de ser el motor ideològic que dicta els objectius de la disciplina.

Temes com els nous mitjans, la fama, les *raves*, la música pop, els nous mitjans o la moda esdevenen corrents i ajuden a desdibuixar el compromís polític que va definir les primeres generacions de culturalistes. Si en les primeres generacions la producció de cultura era un element central, en aquesta època es busca més entendre els mecanismes de consum de la cultura.

Sarah Thornton és una sociòloga de la cultura que es va dedicar a estudiar els festivals i les festes il·legals conegudes com a *raves* que van sorgir en el Regne Unit en els primers anys de la dècada dels noranta. En el llibre *Club cultures: music, media and subcultural capital* del 1996 encunya el concepte de **capital subcultural**, que, a partir de la noció de *capital simbòlic* de Pierre Bourdieu, li servia per a demostrar que les subcultures podien ser un lloc important per a cimentar la carrera de moltes persones que posteriorment serien importants músics, discjòqueis o actors.

Per a aquesta autora, les subcultures poden oferir un valor afegit i credibilitat a alguns dels seus agents que després ho poden explotar en circuits culturals comercials.

D'aquesta manera, el raper que triomfa en petits concerts i festes del barri pot utilitzar aquest reconeixement social per a entrar en altres esferes. Així doncs, les subcultures podrien servir com a mecanisme per a desmuntar les distincions de classe que descriu Bourdieu.

Lectures recomanades

Obres principals de Sarah Thornton:

S. Thornton (1995). *Club cultures: music, media and subcultural capital*. Cambridge: Polity Press.

S. Thornton (2010). *Siete días en el mundo del arte*. Barcelona: Edhasa.

Foto de dos ravers

Amb aquest treball, Thornton s'allunya de la visió clàssica de les subcultures que tenien les primeres generacions de Birmingham, atès que ja no les analitza com a moviments polítics o de mecanismes per a garantir agència sinó com a **dispositius econòmics**. Les subcultures estan plenament integrades en l'economia i, com demostra aquesta autora, poden ser mitjans excel·lents per a generar diners.

Els estudis culturals també han tingut un impacte important en l'Amèrica Llatina. Un clar exemple d'això és el treball de **Jesús Martín-Barbero** que el 1987 publicava *De los medios a las mediaciones*, un llibre que en línia amb la idea de Hall de codificar i descodificar, estudiava el paper actiu dels receptors de cultura. A partir de l'anàlisi de les telenovel·les, Martín-Barbero exposa com les diverses matrius culturals que cohabitaven a l'Amèrica Llatina generen diferents contextos de recepció de les obres audiovisuals. D'aquesta manera aconseguí explicar les resistències, les assimilacions i les apropiacions que de continguts semblants poden fer diferents grups socials. En aquesta obra, l'autor diferencia entre el massiu i el popular, mostra una preocupació semblant a la que tenia Hoggart i posa en crisi la noció de modernitat que trobem en l'Amèrica Llatina.

Lectures recomanades

Obres principals de Jesús Martín-Barbero:

J. Martín-Barbero (2010). *De los medios a las mediaciones*. Barcelona: Anthropos Editorial.

J. Martín-Barbero (1999). *Los ejercicios del ver. Hegemonía audiovisual y ficción televisiva*. Barcelona: Gedisa.

Un altre clar referent dels estudis culturals llatinoamericans és l'analista **Néstor García-Canclini**. També preocupat pels debats sobre la modernitat i la post-modernitat llatinoamericana, el 1990 va escriure la seva obra més coneguda, *Culturas híbridas. Estrategias para entrar y salir de la modernidad*. En aquest llibre, l'autor argumenta que a diferència d'Occident, en què els períodes històrics són més homogenis en països com Mèxic, és difícil establir distincions clares o definir períodes històrics com la modernitat, ja que cohabituen nombroses cultures que funcionen en espais temporals diferents. En paraules seves, per a entendre la modernitat llatinoamericana cal fer-se càrrec de l'“heterogeneïtat multitemporal de cada nació”.

En els diversos països comprovem que comunitats indígenes continuen utilitzant calendaris tradicionals, en les capitals coexisteixen curanderos amb agents financers, cultures asteques i mexicanes amb grups de metall i *hip-hop*. Així, lluny de presentar una noció lineal o un discurs de la modernitat com un moviment progressiu, l'autor argumenta que cal entendre aquesta modernitat híbrida, composta per cadències temporals diferents.

D'aquesta manera, Canclini argumenta que la cultura llatinoamericana tendeix a la hibridació d'aquestes cultures, temps i vides diferents.

Foto de la Plaça del Zócalo, Mèxic DF

Més endavant, aquest mateix autor ha treballat per a entendre els mercats culturals llatinoamericans i el paper que tenen en la generació d'un imaginari cultural propi. Per a Canclini, els mitjans de comunicació tenen una funció important per a generar una identitat llatinoamericana que escapa de les ca-

Lectures recomanades

Obres principals de Néstor García-Canclini:

N. García-Canclini (2001). *Culturas híbridas. Estrategias para entrar y salir de la modernidad*. Barcelona: Paidós.

N. García-Canclini (2007). *Lectores, espectadores e internautas*. Barcelona: Gedisa.

N. García-Canclini (2006). *Las industrias culturales en la integración latinoamericana*. Buenos Aires: Eudeba.

tegies *modern* i *postmodern* i per a proposar escenaris complexos d'hibridació cultural. Aquesta realitat sempre s'enfronta amb l'amenaça dels grans grups internacionals que han intentat imposar models de producció i consum cultural que tenen a veure poca cosa amb la realitat dels diversos països de l'Amèrica Llatina.

Així doncs, i fent ressò de certes idees de Hall, aprofundeix a analitzar les **infraestructures de producció** com un element discursiu.

Una de les persones que ha tingut un impacte destacat en els estudis culturals, malgrat que possiblement no se'n consideraria part, és la filòsofa i activista feminista **Judith Butler**. Aquesta acadèmica és una de les impulsores del **pensament queer**, un dels vessants més actius del feminisme contemporani que ha tingut repercussions molt notables en la manera de pensar qüestions de gènere des dels estudis culturals.

Aquesta autora va posar en crisi l'essencialisme d'un cert feminisme que vinculava els genitals amb el gènere. En el llibre *El Género en disputa. Feminismo y la subversión de la identidad*, del 1990, demostrava que el **gènere** és una **construcció discursiva** formada en gran part gràcies als mecanismes psíquics del poder i els sistemes d'interpel·lació, amb la qual cosa tornava a certes idees d'Althusser que ja hem comentat anteriorment.

En la seva obra següent, *Cuerpos que importan*, del 1993, feia un pas més amb la introducció de la noció de **performativitat**.

Per a Butler, el gènere és un acte de performativitat, és a dir, una sèrie de facetes, símbols, comportaments i llocs comuns que la persona interpreta per aconseguir tenir un gènere concret.

Aquesta idea implica que una es pot inventar gèneres híbrids o assumir identitats més complexes. Això va donar lloc a una acció molt interessant, la paraula **queer** –que en anglès significa 'rar', tot i que també és un insult semblat a *marrieta*– es va començar a assumir com una categoria positiva. D'aquesta manera, un grup d'activistes feministes va començar a performar la seva identitat o a actuar com a *queers*, amb la qual cosa van transformar l'insult en una identitat positiva; d'això deriva la teoria *queer*.

Aquesta ductilitat del gènere i la performativitat han servit per a analitzar les relacions de poder i els imaginaris culturals sobre la sexualitat i han originat un gran nombre d'obres i possibles interpretacions, de manera que s'ha posat en crisi la unidireccionalitat interpretativa de les primeres obres feministes.

Lectures recomanades

Obres principals de Judith Butler:

J. Butler (2007). *El Género en disputa. Feminismo y la subversión de la identidad*. Barcelona: Paidós.

J. Butler (2008). *Cuerpos que importan*. Barcelona: Paidós.

Reflexió

Penseu que assumir un insult o un nom despectiu i convertir-lo en positiu neutralitza la càrrega simbòlica que té?

Per la seva banda, **Andrew Ross** és una de les veus més importants dels estudis culturals recents. Molt interessat per l'ecologia, el desenvolupament tecnològic i la cultura popular, és un escriptor prolífic amb més de deu llibres escrits. En la dècada dels noranta va ser un dels màxims defensors dels estudis culturals i durant el temps en què va ser el director de la revista acadèmica *Social Text* es va produir l'escàndol Sokal. Si bé és veritat que els seus primers llibres s'emmarquen clarament en aquesta tendència dels estudis culturals cap a la renúncia del marxisme, el 1998 escriu el llibre titulat *Real love: in pursuit of social justice*, en què denuncia que els interessos comercials i dels grans grups interfereixen en el que anomena **drets culturals**, fent una crítica clara als mercats culturals.

Aquesta preocupació per l'erosió dels drets a causa del creixement del capitalisme es veurà d'una manera molt més clara en el llibre *No-collar: the humane workplace and its hidden costs*, del 2002, en què analitza com l'anomenada *nova economia (new economy)* i la introducció de noves tecnologies en el lloc de treball han anat en detriment dels drets laborals i de la salut dels treballadors i les treballadores. No abandonarà aquestes preocupacions i els llibres posteriors tractaran sobre l'explotació laboral, la falta de drets laborals en països del Tercer Món o l'auge del capitalisme xinès i la manca de regulacions d'aquest mercat.

Ross desenvolupa una metodologia híbrida que combina etnografies i anàlisis del discurs per a observar que nocions com la creativitat, el plaer en el treball o l'autosuperació fan de contrapès a la desregulació creixent, la flexibilitat o la precarietat laboral. Una de les idees que Ross desenvolupa és que llocs com Silicon Valley o enclavaments de treball digital han recuperat la figura de l'artista bohemi basada en el sacrifici i el desig de superació per a convertir-lo en el treballador ideal.

“El perfil laboral preferido es el del artista en apuros, cuya vulnerabilidad prolongada e inseguridad laboral se transforman mágicamente, dentro de este nuevo orden de la creatividad, en un modelo de emprendedor amante del riesgo.”

Ross (2007, pàg. 21)

En definitiva, veiem que Ross torna a introduir la política en els estudis culturals, però aquesta vegada molt lluny dels limitats marcs ideològics que van definir les primeres generacions d'estudiosos.

Lectures recomanades

Obres principals d'Andrew Ross:

A. Ross (1998). *Real love: in pursuit of social justice*. Londres: Routledge.

A. Ross (2004). *No-collar: the humane workplace and its hidden costs*. Philadelphia: Temple University Press.

A. Ross (2009). *Nice work if you can get it: life and labor in precarious times*. Nova York: New York University Press.

5. Estudis culturals contemporanis

Els estudis culturals contemporanis han canviat molt d'enfocament i premisses en comparació de tot el treball que van dur a terme les primeres generacions d'acadèmics de l'Escola de Birmingham.

Ara més centrats en les relacions que tenen la **ciència**, la **filosofia** i el **pensament contemporani**, ja no busquen tant posar en relleu diferències de classe o estructures de desigualtat social sinó establir un espai de pensament en què la ciència es pugui articular amb la cultura i la filosofia.

El sociòleg **Scott Lash**, actual director del Centre d'Estudis Culturals de la Universitat de Goldsmiths, va argumentar el següent:

“El concepte d'*hegemonia* va tenir valor en una època determinada, però aquest moment ja s'acaba. Vull suggerir que el poder ara és clarament posthegemònic. Per això, els estudis culturals haurien de buscar les idees de base en altres disciplines.”

Lash (2007, pàg. 55)

Segons aquest autor, si per als estudis culturals el poder era un element extensiu, una cosa que venia de fora, **el poder contemporani és intensiu**, funciona des de dins. Si els mitjans de comunicació que s'estudiaven en els estudis culturals clàssics es van analitzar des de la representació, ara cal treballar des de la **mediació**. Tots són objectes medials. Per aquesta raó, en el llibre que va co-escriure amb Celia Lury, *Global culture industry*, de l'any 2007, ja no analitzen els productes de la indústria cultural com si fossin objectes o missatges que percudeixen contra el públic sinó com a **objectes medials**, marques que es coprodueixen, canvien i es transformen amb l'ajut del públic. L'important és entendre el poder intensiu de la marca, no els objectes produïts, que es poden mesurar d'una manera extensiva.

Un altre corrent de pensament molt present en els estudis culturals contemporanis deriva del pensament filosòfic de Spinoza, Bergson o Deleuze.

Amb l'epígraf d'“**estudis afectius**” s'estudien formes de **modulació del comportament humà** que ja no són marcades per discursos o estructures de poder simbòliques sinó que es produeixen en l'espai de l'afectiu, és a dir, en processos somàtics precognitius.

Com argumenta l'escriptora Melissa Gregg:

Reflexió

Considerem que té més sentit analitzar *Harry Potter* com un objecte cultural o com una marca de la qual es deriven tot un seguit d'objectes o productes diferents?

“L’afectiu esdevé d’una manera subtil en el moviment de les intensitats, són tots els esdeveniments minúsculs o moleculars que normalment no percebem.”

Gregg i Seigworth (2010, pàg. 3)

Una de les persones més destacades en l’anomenat *gir afectiu* és el filòsof **Brian Massumi**, que estudia com per mitjà de signes, sons, colors, missatges, etc. Es poden generar estats d’alerta, por, ansietat o d’altres que serveixen per a regular la societat. D’aquesta manera reivindica l’intensiu com una forma de poder, l’afectiu produeix emocions específiques i estats d’ànim col·lectiu.

Un clar exemple d’això és l’estat de terror que van generar els mitjans després de la caiguda de les torres bessones l’11-S que va servir per a normalitzar una sèrie d’accions polítiques i lleis clarament repressives que es van imposar sense gairebé cap rebuig social.

Una altra àrea d’interès en els estudis culturals contemporanis és el paper que tenen les **tecnologies** com a elements de regulació i control de la vida.

En aquest sentit, el creixement dels nous mitjans i les tecnologies digitals ha esdevingut un dels objectes d’estudi per als estudis culturals. Un dels autors més importants en aquest camp de treball és **Lev Manovich** que, amb el llibre *El lenguaje de los nuevos medios*, del 2005, va aconseguir vincular estudis de cinema tradicionals amb anàlisis de nous mitjans digitals.

Una altra autora interessant és **Katherine Hayles** que, en el llibre *How we became posthuman: virtual bodies in cybernetics, literature and informatics*, aconsegueix entroncar teoria literària amb cibernètica i teoria informàtica, i defensa el paper del **posthumà** per a entendre la cultura contemporània.

Aquest tipus de treballs s’allunyen molt de l’humanisme que era present en els treballs d’E. P. Thompson o Hoggart i obren un nou camp de possibilitats per a aquesta disciplina.

Veiem així que els estudis culturals es continuen presentant com una **disciplina híbrida** que absorbeix conceptes i metodologies d’altres disciplines del pensament contemporani capaços d’hbridar-se i introduir nous enfocaments i metodologies en l’afany per a analitzar des d’una perspectiva crítica la cultura.

Reflexió

Considereu que és contradictori que els estudis culturals contemporanis se centrin més en el posthumà, tenint en compte que es tracta d’una disciplina acadèmica que va néixer amb un vessant humanista important?

Bibliografia

- Adorno, T.; Horkheimer, M.** (2007). *Dialéctica de la ilustración. Obra completa 3*. Madrid: Akal.
- Althusser, L.** (2003). *Ideología y aparatos ideológicos de Estado*. Madrid: Nueva Visión.
- Butler, J.** (2007). *El género en disputa. Feminismo y la subversión de la identidad*. Barcelona: Paidós.
- Butler, J.** (2008). *Cuerpos que importan*. Barcelona: Paidós.
- During, S.** (ed.) (2007). *The cultural studies Reader*. Londres: Routledge.
- Eagleton, T.** (2009). *La idea de cultura*. Barcelona: Paidós.
- García-Canclini, N.** (2001). *Culturas híbridas. Estrategias para entrar y salir de la modernidad*. Barcelona: Paidós.
- García-Canclini, N.** (2007). *Lectores, espectadores e internautas*. Barcelona: Gedisa.
- García-Canclini, N.** (2006). *Las industrias culturales en la integración latinoamericana*. Buenos Aires: Eudeba.
- Gilroy, P.** (2002). *There ain't no black in the Union Jack: the cultural politics of race and nation*. Londres: Routledge.
- Gilroy, P.** (2006). *The Black Atlantic: modernity and double consciousness*. Londres: Verso.
- Gilroy, P.** (2008). *Después del imperio*. Barcelona: Tusquets.
- Gramsci, A.** (2011). *¿Qué es la cultura popular?*. València: Universitat de València.
- Hall, S.** (1973). *Encoding and decoding in the television discourse*. CCCS.
- Hall, S.** (2011). *La cultura y el poder*. Madrid: Amorrortu.
- Hall, S.** (ed.) (2007). *Resistance through rituals*. Londres: Routledge.
- Hall, S.; Du Gay, P.** (2003). *Cuestiones de identidad cultural*. Madrid: Amorrortu.
- Hall, S.; Whannel, P.** (eds.) (1964). *The popular arts*. Boston: Beacon Press.
- Hebdige, D.** (2004). *Subcultura: el significado del estilo*. Barcelona: Paidós.
- Hebdige, D.** (2007). *Hiding in the light: on images and things*. Londres: Routledge.
- Hoggart, R.** (1992). *The uses of literacy*. Londres: Penguin Books.
- Martín-Barbero, J.** (1999). *Los ejercicios del ver. Hegemonía audiovisual y ficción televisiva*. Barcelona: Gedisa.
- Martín-Barbero, J.** (2010). *De los medios a las mediaciones*. Barcelona: Anthropos Editorial.
- Martín Cabello, A.** (2007). *La Escuela de Birmingham*. Madrid: Dykinson.
- Massumi, B.** (2002). *Parables for the virtual*. Durham NC: Duke University Press.
- McRobbie, A.** (1989). *Zoot suits and second-hand dress*. Basingstoke: Palgrave MacMillan.
- McRobbie, A.** (1998). *British fashion design: rag trade or image industry?* Londres: Routledge.
- McRobbie, A.** (2007). *La 'losangelización' de Londres. Tres breves olas de microeconomía juvenil de la cultura y la creatividad en Gran Bretaña [en línea]*. <<http://eipcp.net/transversal/0207/mcrobbe/es>>
- Rojek, C.** (2007). *Cultural studies*. Cambridge: Polity Press.
- Ross, A.** (1998). *Real love: in pursuit of social justice*. Londres: Routledge.

- Ross, A.** (2004). *No-collar: the humane workplace and its hidden costs*. Philadelphia: Temple University Press.
- Ross, A.** (2009). *Nice work if you can get it: life and labor in precarious times*. Nova York: New York University Press.
- Storey, J.** (2002). *Teoría cultural y cultura popular*. Barcelona: Octaedro.
- Thompson, E. P.** (2002). *The making of the English working class*. Harmondsworth: Penguin Books.
- Thornton, S.** (1995). *Club cultures: music, media and subcultural capital*. Cambridge: Polity Press.
- Thornton, S.** (2010). *Siete días en el mundo del arte*. Barcelona: Edhasa.
- Williams, R.** (2001). *Cultura y sociedad*. Madrid: Nueva Visión.
- Williams, R.** (2003). *La larga revolución*. Madrid: Nueva Visión.
- Willis, P.** (1988). *Aprendiendo a trabajar*. Madrid: Akal.
- Ziauddin, S.** (2005). *Estudios culturales para todos*. Barcelona: Paidós.
- Ziauddin, S.** (2011). *Estudios culturales, una guía gráfica*. Barcelona: Paidós.